

Анализ
на уведомленията в Системата за бързо предупреждение за храни и фуражи (RASFF),
свързани с материали и предмети, предназначени за контакт с храни
за периода 2017 - 2020 г.

1. Въведение

Многобройни и разнообразни материали и предмети, предназначени да влязат в контакт с храни (МПКХ), включително и опаковки за храни, технологично оборудване, прибори за хранене и готвене, хартия за печене, хартиени салфетки и други изделия, се използват по хранителната верига и могат да доведат до преминаване (миграция) на химически вещества от състава им към храните. С оглед опазване на здравето на потребителите, всички МПКХ, предлагани на пазара в Европейския съюз (ЕС), са обект на изискванията, установени с рамковия Регламент (ЕО) № 1935/2004¹, както и на други регламенти, специфични за отделните МПКХ. Материалите, като пластмаси, еластомери (напр. каучук), керамика, хартия и метал, които могат да бъдат използвани за изработване на МПКХ, не трябва да освобождават съставките си в храните в количества, вредни за човешкото здраве или да водят до неприемливи промени в състава и органолептичните характеристики на храната.

Системата за бързо предупреждение за храни и фуражи (Rapid alert system for food and feed, RASFF) (наричана по-долу „RASFF“) на ЕС е създадена от Европейската комисия (ЕК) с цел бързо информиране на държавите членки за рисковете, свързани с продукти, които не отговарят на изискванията за безопасност и представляват риск за потребителя. Тя представлява мрежа, включваща ЕК като член и управител на системата, държавите членки на ЕС и Европейския орган по безопасност на храните (ЕОБХ). Също така, членове на RASFF са Швейцария и страните от Европейското икономическо пространство - Норвегия, Лихтенщайн и Исландия.

Продуктите, които не отговарят на законоустановените изисквания в ЕС и съгласно оценката на риска могат да представляват риск за човешкото здраве, се докладват в RASFF. Уведомленията (нотификациите) се подават от компетентните органи по безопасност на храните в държавите членки на RASFF и незабавно са на разположение на звената за контакт в другите страни членки, за да могат да се предприемат подходящи и бързи действия за ограничаване на здравния риск.

Според сериозността на установения риск и мащаба на разпространение на продукта на пазара, RASFF уведомленията се класифицират в следните видове:

- „уведомление за предупреждение“ - уведомление в RASFF за сериозен пряк или косвен риск, произтичащ от храни, МПКХ или фуражи, което изисква или е възможно да изиска бърза реакция от друг член на мрежата RASFF;

¹ Регламент (ЕО) № 1935/2004 на Европейския парламент и на Съвета от 27 октомври 2004 година относно материалите и предметите, предназначени за контакт с храни, и за отмяна на Директиви 80/590/ЕИО и 89/109/ЕИО, специално българско издание: глава 13 том 045 стр. 247 – 260.

- „уведомление за отхвърляне на границата“ - те се издават, когато на партида или товар с храни, фуражи или МПКХ е отказано влизане в държава членка на RASFF поради потенциални рискове за здравето на хората или животните;
- „уведомление за информация, по отношение на която е необходимо проследяване“ - уведомление за информация във връзка с продукт, който е пуснат на пазара или може да бъде пуснат на пазара в друга държава, членка на мрежата;
- „уведомление за информация за насочване на вниманието“ - уведомление за информация във връзка с продукт, който:
 - се намира само в докладващата (нотифициращата) държава, членка на мрежата; или
 - не е пуснат на пазара; или
 - вече не е на пазара.

Целта на настоящия анализ е да се проучат взаимовръзките между докладваните в RASFF уведомления за МПКХ, установените опасности, видовете подадени информации, основанията за подаване на информацията, страната на произход на МПКХ и да се направят изводи относно оформящите се тенденции.

2. Данни и методология

Анализът обхваща нотификациите, публикувани от ЕК в RASFF портал за периода 01.01.2017 - 31.12.2020 г. по отношение на МПКХ.

Базата данни на RASFF включва информация за всяко уведомление, относно:

- датата на подаване на уведомлението;
- причината за подаване на уведомлението (т.е. степента на установения риск);
- нотифициращата държава (т.е. която подава уведомлението);
- държавата на произход на несъответстващия продукт;
- основанието за изготвяне на уведомлението (т.е. вида на събитието, станало причина за установяване на опасността, като официален контрол на пазара или при внос на границата на ЕС, както и докладване на резултати от извършен самоконтрол от бизнес оператори или контрол, извършен по повод оплакване на потребители);
- опасността, за която е констатирано в резултат на направени анализи, че не отговаря на законоустановените изисквания или представлява сериозен здравен риск на база на оценка на риска;
- фактическото положение (т.е. статуса), което е комбинация от:
 - мащаба на дистрибуцията на продукта (напр. засегнати и други държави членки на RASFF); и
 - взетите мерки за намаляване/ограничаване на риска.

Данни в RASFF са получени въз основа на резултати от лабораторни анализи на проби, взети при официалния контрол на пазара и при внос, или в хода на извършвания от бизнес операторите самоконтрол. Винаги ясно се отбелязва, ако пробата не е взета от компетентните органи.

Анализът на данните и визуализацията на резултатите са извършени с Microsoft Office Professional Plus 2013.

3. Резултати

За анализирания период 2017 - 2020 г., общият брой на уведомленията в RASFF портала е 15 127, от които 550 (3.6%) са за МПКХ. Относителният дял на нотфикациите за МПКХ е много малък и не се променя съществено през отделните години (Таблица 1). Прави впечатление, че докладваните уведомления за предупреждение за МПКХ се отнасят предимно за кухненска посуда, прибори за хранене и уреди за готвене, а не за опаковки за храни. Освен това, през анализирания период са издадени общо 173 нотификации за неприемливо висока миграция на меламин и формалдехид от изделия като купи, чаши, лъжици, чинии и прибори за готвене с произход или доставени от Китай (заедно с Хонконг). Особено притеснително е, че не малка част от тях са предназначени за употреба от деца.

За периода 2017 - 2020 г., най-голям брой нотификации за МПКХ е регистриран през 2019 г. (виж Таблица 1). През 2020 г. се забелязва спад с около 30% спрямо 2019 г.

Таблица 1: Брой уведомления за МПКХ в RASFF портала за периода 2017 – 2020 г.

Година	Общ брой уведомления в RASFF	Брой уведомления за МПКХ	Дял на уведомленията за МПКХ
2017	3 749	118	3.1 %
2018	3 615	138	3.8 %
2019	3 989	172	4.3 %
2020	3774	122	3.2 %
общо	15 127	550	3.6%

* МПКХ – материали и предмети за контакт с храни

Класификация и основания за докладване на уведомленията

Видът на подадените уведомления за МПКХ по години е представен в Таблица 2. През всички години от разглеждания период, най-често срещани са уведомленията за отхвърляне на границата, особено през 2019 г., техният брой е бил най-голям (76 броя), но за 2020 г. се забелязва забележим спад (32 броя). На второ място са уведомленията за предупреждение, които са с най-високо ниво през 2020 г. (55 броя).

Таблица 2: Видове уведомления за МПКХ в RASFF портала за периода 2017–2020 г.

Година	Вид на уведомленията			
	Уведомления за предупреждение	Уведомления за отхвърляне на границата	Информация за насочване на вниманието	Информация, която изисква проследяване
2017	34	45	14	25
2018	48	52	16	22
2019	50	76	18	28
2020	55	32	13	22
общо	187	205	61	97

За анализирания период около 90-95% от публикуваните в RASFF портала уведомления за МПКХ са в резултат от извършения официален контрол (Таблица 3).

Таблица 3: Брой уведомления за МПКХ в RASFF портала в резултат на официалния контрол за периода 2017-2020 г.

Година	Общ брой уведомления за МПКХ	Общ брой уведомления на база официален контрол	Относителен дял на уведомленията на база официален контрол
2017	118	112	95%
2018	138	128	93%
2019	172	164	95%
2020	122	101	83%
общо	550	505	92%

Уведомленията на база официален контрол на пазара включват уведомленията за предупреждение или уведомленията за информация, както и уведомленията, свързани с граничния контрол². Делът на уведомленията, докладвани в резултат на извършен официален контрол на пазара, е по-голям от този на уведомленията, подадени въз основа на извършен граничен контрол (виж Таблица 4). Това показва, че въпреки контрола при внос на границата на ЕС, немалък брой несъответстващи на законоустановените изисквания МПКХ достигат до пазара на Съюза.

Таблица 4: Брой и съотношение на уведомленията за МПКХ в RASFF портала в резултат на официалния контрол върху за периода 2017-2020 г.

Година	Уведомления на база контрол при внос	Уведомления на база контрол на пазара	Относителен дял на контрола при внос	Относителен дял на контрола на пазара
2017	46	66	41%	59%
2018	57	71	44.5%	55.5%
2019	78	86	47%	53%
2020	27	74	27%	73%
общо	208	297	41%	59%

Уведомления за предупреждение

За анализирания период са докладвани общо 187 уведомления за предупреждение. Болшинството от тях са издадени въз основа на извършен официален контрол на пазара (168 броя), 11 уведомления са в резултат на собствена проверка на бизнес оператора, 5 броя

² Уведомленията, свързани с контрола, извършван на външните граници са три вида: когато на пратката е отказан внос („граничен контрол - пратката е задържана“); когато от пратката е взета проба, но пратката не се задържа на границата, а се изпраща до местоназначението си под митнически контрол/пломба („граничен контрол - пратка под контрол на митницата“) и не се реализира до получаване на лабораторните резултати; и когато пратката е освободена („граничен контрол - пратката е освободена“) без да се изчака аналитичния резултат, което означава, че пратката трябва да бъде проследена, ако резултатът е неблагоприятен и продуктът трябва да бъде изтеглен от пазара.

са поради сигнал на потребителите и 3 броя са при граничен контрол с освобождаване на пратката преди получаване на лабораторните резултати. Малкият брой или липсата на уведомления за предупреждение при граничния контрол (Таблица 5) се дължи на това, че по принцип, установените несъответстващи пратки не се допускат за внос на територията на ЕС. От всички уведомления за предупреждение със заключение за сериозен риск за здравето на потребителите са били 147 броя (78.6%). За периода 2017 – 2020 г., относителният дял от уведомленията за предупреждение, по отношение на МПКХ с произход от Китай, е 67% (виж Таблица 5).

Таблица 5: Брой на уведомленията за предупреждение за МПКХ в RASFF портала според основанието за тяхното докладване за периода 2017 – 2020 г.

Година	Контрол на пазара	Контрол при внос	Самоконтрол на бизнес оператора	Сигнали от потребителите	МПКХ с произход от Китай	
					Брой	Относителен дял
2017	31	-	1	2	21	62%
2018	44	-	3	1	32	67%
2019	44	2	2	2	34	68%
2020	49	1	5	-	38	69%
общо	168	3	11	5	125	67%

Данните за периода 2017 - 2020 г., представени в Таблица 6, показват, че установените проблеми по отношение на МПКХ се доминират от продукти/изделия с произход от Китай, което същевременно съответства и на състоянието на пазара на материали и предмети в ЕС. От всички уведомления за предупреждение за МПКХ 67% са за докладвани за МПКХ от Китай. Голям брой МПКХ (84%) от всички МПКХ, на които е отказан внос в ЕС, са с произход от или са доставени от Китай. Забележителен е фактът, че през 2018 г., това са 94% от случаите. Независимо от това, значителен брой от уведомленията за предупреждение, докладвани в резултат на официалния контрол на пазара, са за МПКХ с произход от Китай. Това показва, че опасни за здравето МПКХ достигат до пазара на ЕС, независимо от контрола, извършван на граничните пунктове.

Таблица 6: Вид на уведомленията за МПКХ с произход от Китай и относителният им дял спрямо общия брой на съответните видове уведомления за МПКХ, (в %), за 2017 – 2020 г.

Година	Уведомления за предупреждение		Уведомления за отхвърляне на границата		Информация, която изисква проследяване		Информация за насочване на вниманието	
	брой	отн. дял	брой	отн. дял	брой	отн. дял	брой	отн. дял
2017	21	62%	39	87%	19	76%	11	79%
2018	32	67%	49	94%	10	45%	16	44%
2019	34	68%	55	72%	18	64%	14	78%
2020	38	69%	27	84%	11	50%	9	75%
общо	125	67%	170	83%	58	60%	50	82%

Категории опасности

Включването на МПКХ в RASFF позволява бързото изтегляне на несъответстващите продукти от пазара. Основен източник на опасности за здравето на потребителите е миграцията (преминаването) на химични вещества от МПКХ към храните. Основната потенциална опасност за човешкото здраве, свързана с МПКХ, е освобождаването на химични вещества в храната. За периода 2017 - 2020 г., миграцията от материалите и предметите за контакт с храни на меламина, формалдехид, първични ароматни амини (ПАА), метали, летливи органични съединения и пластификатори представлява основната част от потенциалните опасности, докладвани в уведомленията за МПКХ в RASFF.

В Таблица 7 са представени данни за установените лабораторни резултати, свързани с основните опасности за потребителите, докладвани в RASFF за 2017 - 2020 г.

Таблица 7: Установени лабораторно наднормени резултати, докладвани в RASFF портала по категория опасности и по години, за периода 2017 - 2020 г.

Категория на потенциалната опасност	Установени лабораторно наднормени резултати				
	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	общо
Миграция на първични ароматни амини (ПАА)	13	24	25	25	87
Миграция на формалдехид	24	26	42	16	108
Миграция на меламина	6	21	38	31	96
Миграция на летливи органични съединения	5	5	2	3	15
Миграция на фталати	4	2	-	3	9
Миграция на епоксидирано соево масло (ESBO)	1	2	1	-	4
Миграция на метали:					
никел	6	9	24	3	42
хром	11	9	8	1	29
олово	10	9	4	4	27
алуминий	2	4	5	5	16
кадмий	8	6	3	1	18
манган	8	5	1	2	16
кобалт	4	6	-	2	12
арсен	2	1	1	2	6
литий	-	3	-	-	3
желязо	4	-	2	1	7
Наднормена обща граница на миграция	11	8	11	5	35
Риск от задушаване	1	-	-	5	6

Миграция на меламен и формалдехид

За анализирания период, 31.4% (173 броя) от всички нотификации за МПКХ са относно установена наднормена миграция на меламен (при 96 анализа) и формалдехид (при 108 анализа) от пластмасови предмети и изделия (броят на анализите е по-голям, тъй като в някои нотификации се докладват едновременно резултати и за двете вещества). В 31% (67 броя) от тези нотификации се отнася за миграция на формалдехид и меланини от т.нар. „бамбукови съдове“. Данните от RASFF показват, че тези предмети могат да отделят във високи концентрации меламен и формалдехид. Забелязва се голямо увеличение на нотификациите за тези предмети през 2019 г. (34 броя), при което през първата половина на 2019 г. (16 броя) този брой е по-голям от уведомленията за „бамбукови съдове“ през цялата 2018 г. (15 броя). В действителност, това са пластмасови прибори и съдове, произведени от меламен-формалдехидни смоли с добавка на бамбуков (смлени на прах бамбукови фибри) или друг (царевични фибри) естествен материал. Поради това, те следва да отговарят на изискванията на Регламент (ЕС) № 10/2011³. От друга страна, възниква и проблемът, че добавянето на бамбуков материал, като пълнител при производството на тези пластмасови материали и предмети, изисква специално разрешение по реда на европейското законодателство за МПКХ, а такова разрешение не е издадено специално за бамбук. Етикетирането на такива МПКХ трябва ясно да показва, че се отнася за предмети от пластмаса за контакт с храни, въпреки че съдържат бамбук, като добавка. Често тези изделия имат и фалшива претенция като „екологосъобразни“ или „разградими“ материали и предмети.

Миграция на първични ароматни амини

Първичните ароматни амини (ПАА) са семейство съединения, някои от които са канцерогенни, докато за други се предполага, че са такива. Съгласно Регламент (ЕС) № 10/2011, ПАА не следва да мигрират от материалите и предметите от пластмаси в храни или моделни разтвори. През периода 2017 – 2020 г., са докладвани общо 88 уведомления (16% от всички уведомления за МПКХ) за прибори за готвене и сервиране, за които е установена наднормена миграция на ПАА. През последните три години от анализирания период се запазва броят на тези нотификации. От уведомленията за наднормена миграция на ПАА - 86% (76 броя) са нотификациите за прибори с произход или доставени от Китай. За първи път, през 2019 г., Словакия подава уведомление в RASFF относно миграция на ПАА от салфетки, с произход от Италия. Съвместният изследователски център на Европейската комисия също установява, че ПАА се срещат в цветни хартиени салфетки при концентрации, които са от значение за официалния мониторинг на МПКХ.

Миграция на метали

За анализирания период, 27% (148 броя) от всички нотификации за МПКХ са относно установена наднормена миграция на различни метали (никел, хром, олово, алуминий, манган и т.н.), при което това са били изделия от керамика, стъкло и метал. Тези нотификации се базират на 176 лабораторни резултата.

Никел, хром, олово, кадмий, алуминий и манган остават основните вещества, предмет на нотификациите за изделия от неръждаема стомана и метални уреди за готвене, като Италия е страната, която предимно докладва такива нотификации. Забелязва се, например, силно увеличен брой на лабораторните резултати за наднормена миграция на никел през 2019 г., което се дължи на подадени от Италия, почти едновременно, 19

³ Регламент (ЕС) № 10/2011 на Комисията от 14 януари 2011 година относно материалите и предметите от пластмаси, предназначени за контакт с храни, *В Л 12, 15.1.2011г., стр. 1-89*

уведомления за метални прибори за грил и барбекю с произход от Турция (13 броя) и от Китай (6 броя).

Тенденция за намаляване на случаите на установена наднормена миграция се очертава за кадмий, хром, олово и манган, докато уведомленията за миграция на алуминий се повишават.

В посудата от керамика (по-специално такава с цветни декорации) и стъкло са открити количества олово и кадмий над разрешените граници на миграция. Повишена миграция на други метали, като литий и алуминий, е открита в метални изделия и уреди за хранене и готвене.

Миграция на летливи органични съединения

Приборите и съдовете от силикон намерат широка употреба. В домакинствата се използват често като форми за печене, лъжици, подложки, шпатули, контейнери и много други. Освен това, синтетичният (силиконов) каучук е с подобни характеристики като тези на естествения каучук - материалът, който се използва за производство на бебешки залъгалки и биберони за хранене.

За периода 2017 – 2020 г. са докладвани общо 15 уведомления за наднормена миграция на летливи органични съединения, като 87% (13 броя) от тях са за изделия с произход или доставени от Китай.

Миграция на пластификатори (фталати и ESBO)

Фталатите са група вещества, които намират широко приложение като пластификатори при производството на материали и предмети от пластмаси, предназначени за контакт с храни. За периода 2017 – 2020 г. са докладвани общо 9 (1.6% от всички уведомления за МПКХ) нотификации за наднормена миграция на фталати.

При производството на материали от пластмаси, предназначени за контакт с храни, е разрешена употребата на епоксидирано соево масло (ESBO). През анализирания период са докладвани в RASFF само 4 нотификации за надвишаване на установената граница на миграция на ESBO при анализ на уплътнители за капачки с произход от Китай, Турция, Франция и Пакистан.

Други опасности, свързани с МПКХ

Опит за незаконен внос

През 2020 г., са подадени шест броя нотификации от Австрия (4 броя) и Испания (2 броя) за установени опити за нелегален внос на предимно продукти за детска грижа (прибори за хранене), произведени от меламин с добавка на стрити на прах бамбукови и царевични влакна с произход от Китай.

Риск от задушаване

За периода 2017 – 2020 г., Германия докладва шест уведомления (2017 г. - 1 брой и 2020 г. - 5 броя) за установен потенциален риск от задушаване в резултат на аспирация в трахеята на пластмасови кубчета лед (с произход от Китай), поставяни в напитки, с цел изстудяване.

Анализ на нотифициращите страни

За периода 2017 - 2020 г., основните нотифициращи държави членки на ЕС са Италия, Германия и Испания.

България няма подадени в RASFF нотификации за материали и предмети за контакт с храни.

България като нотифицирана страна

За периода 2017 – 2020 г., България е докладвана само веднаж от Германия (нотификация реф. № 2020.3394), като страна на произход на консервни кутии с установена миграция на цикло-ди-BADGE. Цикло-ди-BADGE се състои от бисфенол А и бисфенол А диглицидилов етер. Той е нежелано вещество, образувано като страничен продукт по време на производството на епоксидна смола, която се използва в покритията на консервни кутии.

България като засегната страна според нотификациите в RASFF

През анализирания период от време, България е уведомявана чрез RASFF общо 15 пъти за възможно разпространение на нейна територия на докладвани материали и предмети от други държави членки на ЕС.

2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	общо
2	4	5	4	15

В 40% (6 броя) от тези уведомления са докладвани т.нар. „бамбукови съдове“ с наднормена миграция на формалдехид и/или меламин с произход от Китай. Един от тези случаи се отнася за съдове за хранене за деца. В други 13% (2 броя) от нотификациите е установена наднормена миграция на меламин в съдове за хранене, предназначени за деца с произход от Китай.

4. Изводи

1. За периода 2017 – 2020 г., в първите три години има тенденция за увеличаване на броя на уведомленията за неотговарящите на нормативните изисквания МПКХ в RASFF, след което през 2020 г. има спад с 30% спрямо 2019 г.

2. За анализирания период, трите най-чести причини за изтегляне на МПКХ от пазара или на отказ за внос в ЕС са установена наднормена миграция на меламин, формалдехид, първични ароматни амини, както и на метали.

3. За периода 2017 - 2020 г., пластмасовите, „бамбуковите“ и металните съдове и изделия за сервиране и приготвяне на храни са с най-висок дял от всички МПКХ.

4. Забелязва се нарастващ брой на нотификациите, относно МПКХ, които принципно се произвеждат на база меламин, като основна структура и съдържат естествени добавки, като стрити на прах бамбукови или царевични влакна, използвани като пълнители. Това е повод за загриженост относно възможното замърсяване на храните с меламин и формалдехид при контакт с такива изделия. Много от тези материали са съдове и прибори за хранене, предназначени за деца. При някои от тези нотификации често не се съобщава за употреба на меламин като структурен материал. Несъответствията се отнасят за продукти, които се рекламират като „устойчиви, рециклируеми и естествени“, включително етикетирание и представяне като биоразградими, щадящи околната среда, органични и понякога като произведени на 100% бамбук, което не отразява истинската същност на изделието. При този подход не се посочва ясно, че продуктите всъщност се „състоят от пластмаса“.

По отношение на тези т. нар. „бамбуковите съдове“, възможната причина за увеличаване на риска за човешкото здраве се дължи на високите нива на миграция на формалдехид от дългосрочната ежедневна употреба на такива предмети.

5. Никелът, хромът и манганът все още са основните вещества, които са причина за докладване в RASFF на изделия и прибори от неръждаема стомана, които не отговарят на нормативните изисквания.

6. През изследвания период, по-голямата част от установените несъответствия относно МПКХ са свързани с вноса от страни извън ЕС, по-специално от Китай. Нотификациите основно се отнасят за миграция на ПАА, меламина и формалдехид от пластмасови и силиконови прибори и съдове за хранене и готвене, както и тежки метали от метални изделия за приготвяне на храна

Тези данни от RASFF обосновават необходимостта от разширяване на официалния контрол на МПКХ, особено в случаи на продукти от Китай, които могат да бъдат потенциален източник на замърсяване на храните с химически вещества.

7. Може да се отбележи, че за нехармонизирания сектор от МПКХ се тестват малко вещества, като това обикновено се появява периодично в нотификациите в RASFF (напр. ПАА за салфетки или летливи органични съединения за прибори и съдове от силикон).

8. С увеличаването на броя на докладваните материали и предмети за контакт с храни се появяват и нови потенциални опасности за човешкото здраве.

Изготвил:

д-р Светлана Черкезова

Директор на дирекция „Оценка на риска по хранителната верига“

Център за оценка на риска по хранителната верига